

Pensjonsordninger utenom Folketrygden*

Jens Nordby

Denne artikkelen tar sikte på å gi en oversikt over omfang, regler og statistikk for private og kommunale pensjonskasser¹. Disse pensjonskassene gir ytelser utover Folketrygden og er en del av det som i noen sammenhenger kalles supplerende pensjonsordninger. Den økende andelen av eldre i befolkningen har bidratt til økt fokus på forbedret statistikk for pensjonssystemene i sin helhet og spesielt for supplerende pensjonsordninger. Dette henger sammen med at stadig flere tar del i slike ordninger for å sikre sin egen pensjonstilværelse.

Innledning

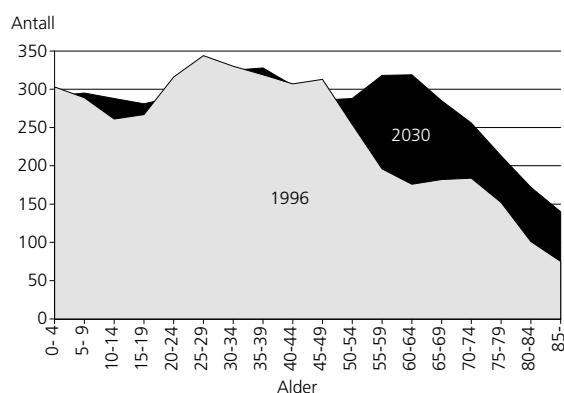
Økte pensjonsforpliktelser i fremtiden har gjort det viktig å få en bedre og sammenlignbar statistikk på pensjonsordningene i sin helhet. Den demografiske utviklingen i de fleste industrilandene vil i årene som kommer være påvirket av at de store etterkrigskullene blir eldre, at levealderen øker og at fruktbarheten har gått ned. En større andel eldre i befolkningen vil føre til et betydelig press på offentlige budsjetter, både gjennom økte pensjonsutbetalinger og større etterspørsel etter en del offentlige tjenester, blant annet innen helse- og omsorgssektoren. I tillegg trekker folk seg stadig tidligere tilbake fra arbeidslivet. Mens den gjennomsnittlige pensjoneringsalderen for menn i de fleste OECD-land lå på mellom 65 og 70 år før 1970, har den på 1990-tallet i mange land kommet ned mot og under 60 år.

Utviklingen mot lavere avgangsalder har i mange industrialiserte land ført til et fokus på pensjoneringsatferden i befolkningen, og hva som påvirker denne. OECD har i en undersøkelse som er gjengitt i "The retirement decision in OECD countries" (1998), funnet frem til en rekke faktorer som har bidratt til å gjøre arbeid til et mindre attraktivt alternativ for eldre personer. Økte preferanser for fritid, vanskeligere forhold i arbeidsmarkedet og elementer i pensjons- og andre overføringsordninger som gjør det økonomisk lite attraktivt for eldre personer å forbli i arbeid, har samlet bidratt til reduksjonen i gjennomsnittlig avgangsalder.

På grunn store forskjeller i pensjonssystemene kan det være vanskelig å fremskaffe et totalbilde av alt som er knyttet til pensjoner og enda vanskeligere å sammenligne mellom land.

Jens Nordby, konsulent ved seksjon for offentlige finanser og kredittmarkedsstatistikk. E-post: jens.nordby@ssb.no

Figur 1. Befolkning etter aldersgrupper i Norge i 1996 og framskrevet til 2030. Absolutte tall i 1 000

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Et historisk tilbakeblikk på pensjoner i Norge²

I Norge var det helt fram til slutten av 1800-tallet vanlig at folk arbeidet helt til det rent fysisk sett ikke var mulig å fortsett lenger. Etter hvert ble det etablert pensjonskasser, og Norges Statsbaner opprettet en pensjonskasse allerede i 1884. På 1900-tallet og fram til om lag 1970 skjedde det en institusjonalisering av avgangen fra arbeidslivet, særlig gjennom utvikling av offentlige alderspensjonssystemer. Hoveddelen av de sysselsatte fikk rett til en viss pensjon ved en bestemt aldersgrense, og de fleste gikk av ved denne alderen.

Først i 1936 ble det innført en alminnelig alderstrygd her i landet ved fylte 70 år. Trygden var behovsprøvet, slik at den bare kom dem med relativt svak økonomi til gode. I 1957 falt behovsprøvingen av alderstrygden bort, men samtidig ble det innført samordningsbestemmelser både for offentlige og private tjenestepensjonsordninger. I etterkrigstiden var det en ellers rask utvikling av pensjonsord-

* Takk til Trond Brun-Gulbrandsen, Kredittilsynet, Anna Lena Rømo og Erik Fjærli, Statistisk sentralbyrå, for nyttige kommentarer til tidligere utkast.

¹ Begrepet pensjonskasser vil stort sett bli brukt gjennomgående i denne artikkelen, selv om statistikken også omfatter pensjonsfond.

Alle pensjonsfond er nå under avvikling.

² Kilde: NOU 1998:19.

ninger i kommunal og i privat sektor både med pensjonskasser og forsikringsbaserte ordninger. De ordningene som ble etablert, tok sikte på å være både førtidspensjonsordninger før den alminnelige alderstrygden fra fylte 70 år, og supplerende pensjonsordninger etter dette.

Enkelte næringer og yrkesgrupper tok også initiativ til å få innført spesielle førtidspensjonsordninger, som fortsatt er virksomme. Ordningen finansieres av næringen selv, men pensjonen er statsgarantert. Sjømenn fikk innført sin førtidspensjonsordning i 1948, skogsarbeidere i 1951 og fiskere i 1958.

Tidlig i 1950-årene kom spørsmålet om en "tilleggspensjon" på dagsorden. Ved tariffoppgjøret i 1958 ble det inngått en prinsippavtale om en tilleggspensjonsordning. Ordningen, som fikk navnet Fellesordningen for tariffestet pensjon (FTP), ble nærmere utformet i 1960. Det er ikke innbetalt premie til ordningen etter at det ble innført et tilleggspensjonssystem i folketrygden i 1967, men ordningen betaler fremdeles ut ytelser. Ved innføringen av folketrygden i 1967 var ca. 30 prosent av arbeidstakerne sikret andre pensjonsordninger i tillegg til den alminnelige aldersstrygden, og innføringen av folketrygden ble et viktig skille på pensjonsmarkedet. Ordningen med grunnpensjon skulle sikre alle en viss minsteinntekt, som ble bedret gjennom tilleggsordningen. Man tok sikte på at yrkesaktive med en gjennomsnittsinntekt gjennom tilleggssystemet skulle sikres ca. 2/3 av tidligere inntekt. På lengre sikt regnet man derfor med at behovet for pensjoner ut over folketrygden ville bli sterkt redusert. Utviklingen synes å ha gått i en annen retning.

Folketrygden er grunnelementet i det norske pensjonssystemet i dag, men i tillegg finnes det flere supplerende pensjonsordninger. Slike supplerende pensjoner kan løpe parallelt med pensjon fra folketrygden, eller de kan løpe fra et tidligere tidspunkt. Et eksempel på det siste er avtalefestet pensjon (AFP) som ble etablert i 1988. Foruten det som finnes av offentlige tjenstepensjonsordninger, er en stor andel av arbeidstakerne i privat sektor dekket av kollektive private tjenstepensjonsordninger, der flertallet av ordningene vil inngå i det som kalles tjenstepensjon etter skatte-loven (TPES). I tillegg er det muligheter for å inngå private individuelle pensjonsforsikrings- og spare avtaler (IPA). De nåværende tjenstepensjonsordningene etter TPES er såkalte ytelsesbaserte pensjonsordninger (utbetaling/ytelse er definert). Innskuddsbaserte pensjonsordninger (innskudd er definert og utbetaling er avhengig av avkastningen) er foreløpig ikke tilgjengelig i kollektive ordninger. De individuelle ordningene kan både være ytelsesbaserte og innskuddsbaserte. De fleste pensjonskassene i Norge vil være en del av de supplerende pensjonsordningene som går under TPES.

Som det vil bli beskrevet under er pensjonssystemet sammensatt av flere deler. Noe blir forvaltet av staten, noe av pensjonskasser og forsikringsselskap og noen ordninger er integrert og drevet over driften i forskjellige foretak. Det finnes kollektive ordninger og det finnes individuelle ord-

ninger. Noen av ordningene er løpende finansiert, mens andre er basert på fondsoppygging.

Pensjonssystemet i Norge

Norge har som de fleste andre industrialiserte land et flerdelt pensjonssystem; Folketrygden og supplerende pensjonsordninger. I EUs regelverk vedrørende tjenstepensjonsordninger i et "Green Paper" (se COM (99) 134 Final, datert 11. mai 1999) er det gjort forsøk på å dele pensjonsordningene inn i tre grupper for å danne et grunnlag for harmonisert statistikk på området. De private og kommunale pensjonskassene vil inngå i gruppe 2.

Gruppe 1

I gruppe 1 inngår de statlige ordningene der medlemskap er obligatorisk. Et kjennetegn ved disse ordningene er at de vanligvis er finansiert over de statlige budsjettene (pay-as-you-go basis) ved at dagens arbeidsstyrke betaler pensjonsutbetalinger til dagens pensjonister. Pensjonssystemene som går inn under gruppe 1 er garantert og forvaltet av staten. EØS-avtalen medfører at Norge er bundet av rådforordning (EØF) 1408/71 for de lovbaserte trygdeordningen i gruppe 1.

For Norges del vil Folketrygden og noen mindre tjenstepensjonsordninger i statlig sektor inngå i gruppe 1.

Folketrygden er et obligatorisk sosialforsikringssystem, og er det bærende element i det norske pensjonssystemet. For det første skal alle sikres en minsteinntekt uavhengig av inntekt før pensjonering. Denne sikres gjennom minstepensjon, som består av grunnpensjon og sært tillegg. Dernest får pensjonister som har hatt tilstrekkelig høy inntekt og lang opptjeningstid en tilleggspensjon utover grunnpensjonen som til en viss grad står i forhold til tidligere arbeidsinntekt. Sært tillegg gis til personer som ikke har opptjent tilleggspensjon i folketrygden, eller som har så lav tilleggspensjon at sært tillegg er større enn tilleggspensjonen. Tilleggspensjonen beregnes på grunnlag av den arbeidsinntekten som overstiger folketrygdens grunnbeløp.

Andre ordninger som vil være en del av gruppe 1, er offentlig tjenstepensjonsordning for sykepleiere, samt pensjons-trygdeordningene for sjømenn, fiskere og skogsarbeidere.

Gruppe 2

Pensjonsordningene i gruppe 2 er karakterisert ved at de er knyttet til arbeid og at de er kollektive. Vanligvis vil disse ordningene være fondert. Arbeidstaker og arbeidsgiver innbetaler til pensjonsordningen, og midlene blir investert og brukt til å finansiere fremtidige pensjonsforpliktelser. Pensjonsordningene kan enten organiseres som en egen pensjonskasse hvor midlene holdes adskilt fra arbeidsgiverens, arbeidsgiver kan inngå en kollektiv pensjonsavtale med et livsforsikringsselskap, bank eller et fondsforvaltningsselskap, eller det kan forvaltes av arbeidsgiver over driften.

I Norge forekommer ordninger som er organisert på alle tre måtene. Det er kun pensjonskasser og livsforsikringssels-

Tabell 1. Antall medlemmer i supplerende pensjonsordninger i Norge¹

	Privat sektor	Kommunal sektor	Statlig sektor
KLP	-	247 000	-
Kommunale pensjonskasser	-	129 000	-
Private pensjonskasser	171 000	-	-
Statens pensjonskasse	-	-	270 000 ²
Øvrige ordninger for offentlige ansatte	-	-	12 600 ³
Øvrige livsforsikringselskap	340 000 ⁴	-	-
Pensjonering over driften	Ukjent	-	-
Sum alle sektorer ⁵	1 169 600		

1. Eksklusive private pensjonsfond.

2. Inkluderer også en god del kommunalt ansatte, bl.a. lærere i grunnskolen og videregående skole.

3. Inkluderer også tall fra kommunal sektor.

4. Eksklusive KLP, men inklusive noen kommunale ordninger organisert gjennom forsikringselskap.

5. Ikke korrigert for dobbelttelling.

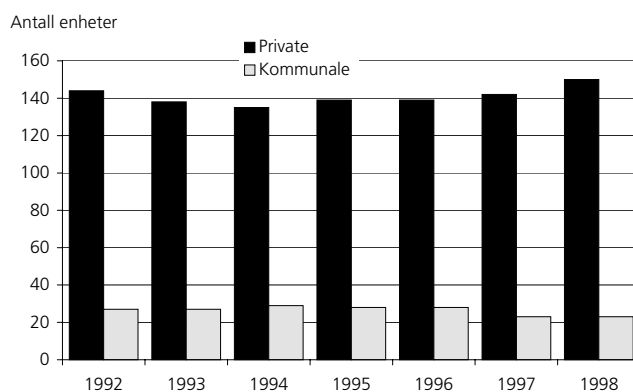
Kilde: NOU 1998:1, NOU 1998:10, Norske Pensjonskassers Forening.

skap som kan inngå en pensjonsforsikringsavtale og det forefinnes slike avtaler i både privat og kommunal sektor. Kommunal Landspensjonskasse (KLP) inngår her, og er kommunesektorens eget forsikringselskap. Om lag 2/3 av de kommunale arbeidstakerne er dekket av KLPs pensjonsforsikring. I Norge finnes det 10 "tradisjonelle" livsforsikringselskap og 6 livsforsikringselskap med investeringsvalg som alle kan tilby pensjonsforsikringsavtaler. Som nevnt over vil de kommunale og private pensjonskassene være en del av gruppe 2, og det var 173 pensjonskasser og 96 pensjonsfond ved utgangen av 1998. Hvor mange foretak og hvor mange personer som omfattes av pensjonering over driften, er det imidlertid vanskelig å si noe om.

Statens Pensjonskasse er en supplerende tjenestepensjonsordning i gruppe 2 som forvaltes av Staten. Denne ordningen skiller seg noe ut fra de andre (ingen fondsoppbygging), men kan tolkes som en ordning som er forvaltet internt over driften (integrert i statsregnskapet). Pensjonsordningen omfatter arbeidstakere som er ansatt i statens tjeneste som oppfyller bestemte krav om arbeidstid. I tillegg er det en rekke stillinger utenfor statstjenesten som er innlemmet i pensjonskassen etter særskilte vedtak i Stortinget. Dette gjelder blant annet lærere i de fleste skoleslag og stillinger i en rekke humanitære organisasjoner og virksomheter som er drevet eller støttet av staten.

I Norge finnes det foreløpig kun ytelsesbaserte kollektive pensjonsordninger. Hovedsakelig vil det her dreie seg om en prosentvis andel av lønn. Regjeringen oppnevnte 5.mai 1999 et ekspertutvalg som skal utarbeide utkast til lovverk om innskuddsbasert pensjon i arbeidsforhold, som til nå ikke har vært gjenstand for skattemessig favorisering i Norge.

Fra tabell 1 kan vi se at det er registrert i overkant av 1,1 millioner medlemmer i en eller annen form for suppleren-

Figur 2. Antall pensjonskasser¹ i Norge, 1992-1998

1 Eksklusive private pensjonsfond.

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

de pensjonsordning, noe som utgjør om lag 50 prosent av den totale arbeidsstyrken. Dette tallet er noe usikkert, for forekomsten av dobbelttelling kan være høy. Det er stor sannsynlighet for at flere personer er medlem i flere enn én supplerende pensjonsordning.

Gruppe 3

I gruppe 3 inngår de individuelle pensjonsforsikringene. Individuelle pensjonsavtaler (IPA) inngår her. IPA erstattet individuell pensjonsforsikring etter skatteloven (EPES) i 1997 som kunne inngås enten som pensjonsforsikringsavtale eller som pensjonsspareavtale. I 1995 var det ca. 169 000 personer som fikk fradrag for innbetaling til en egen pensjonsforsikring. Individuelle pensjonsordninger kan både være ytelsesbaserte og innskuddsbaserte.

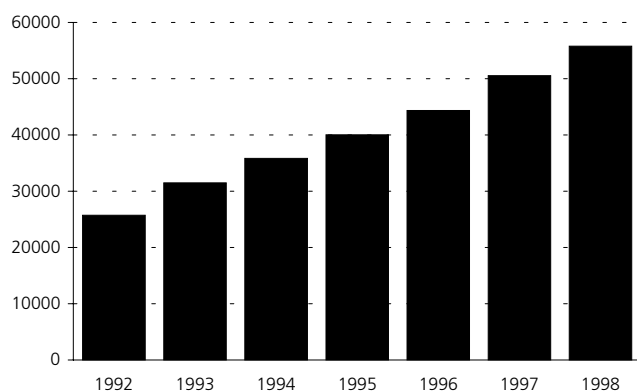
Private og kommunale pensjonskasser

Statistisk sentralbyrå utarbeider statistikk for private og kommunale pensjonskasser på årlig basis. De fleste private pensjonskassene er en del av tjenestepensjonsordningene etter skatteloven (TPES), mens de kommunale pensjonskassene reguleres av kommuneloven.

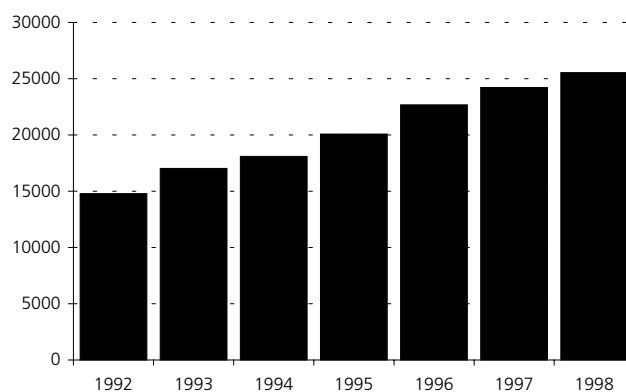
Totalt så har de kommunale og private pensjonskassene ca. 300 000 medlemmer. I 1998 var total forvaltningskapital på om lag 75 milliarder kroner, og av dette var 65 prosent plassert i obligasjoner og sertifikater, og 20 prosent plassert i aksjer og andeler.

Private pensjonskasser

Om lag 35 prosent av alle ansatte i privat sektor er i dag tilknyttet en tjenestepensjonsordning etter skatteloven. Ordningen reguleres i dag av skatteloven § 44 første ledd bokstav k. Arbeidsgiver har fradragrett for innbetaling til dekning av premier i en TPES-ordning og innenfor visse begrensninger for innbetaling til premie- og pensjonsreguleringsfond. Avkastning på innstående midler i tjenestepensjonsordningen, herunder midler i premie- og pensjons-

Figur 3. Forvaltningskapital for private pensjonskasser, 31. desember 1992-1998. Mill.kr

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Figur 4. Forvaltningskapital for kommunale pensjonskasser, 31. desember 1992-1998. Mill.kr

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

Tabell 2. Fordeling av eiendeler i norske private pensjonskasser

	Prosentvis fordeling						
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Kontanter og bankinnskudd	9,0	6,3	5,5	4,7	4,6	4,3	5,0
Aksjer, andeler og grunnfondsbevis	9,8	12,0	14,6	16,3	18,4	22,2	23,4
Obligasjoner	55,1	60,1	60,1	62,8	58,7	58,5	55,1
Sertifikater	0,5	1,0	1,6	2,3	5,6	4,7	6,4
Utlån	15,2	11,9	8,2	6,1	5,3	4,1	3,9
Faste eiendommer	6,6	5,5	5,3	4,9	4,5	3,8	3,8
Annet	3,8	3,2	4,7	2,9	2,9	2,3	2,4
Sum eiendeler. Mill kr	25 724	31 190	35 843	40 088	44 168	50 544	55 760

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

reguleringsfond, beskattes ikke løpende verken på arbeidsgivers eller arbeidstakers hånd. Avkastningen på midlene anses som skattepliktig inntekt først når ytelsen utbetales. Utbetalingene skattlegges som pensjon.

TPES kan være en kollektiv pensjonsforsikring tegnet i selskap som har tillatelse til å drive livsforsikringsvirksomhet her i landet. Bestemmelsen har i praksis vært forstått slik at TPES bare kan tegnes i livsforsikringssselskap som er etablert i Norge. Ved denne organisasjonsmåten vil forvaltningen av tjenestepensjonsordningens midler, overskuddsdeling mv. reguleres av forsikringsvirksomhetsloven og tilhørende forskrifter. Alternativt kan foretaket opprette en egen pensjonskasse. Pensjonskassens virksomhet er regulert i pensjonskasseforskriften som gjør at det i stor grad blir samme anvendelse av bestemmelsene i forsikringsvirksomhetsloven for pensjonskassene som for forsikringssselskapene.

Årlig innhenter SSB oppgaver for et utvalg av de private pensjonskassene. Utvalgsriteriet som benyttes er forvaltningskapital, og pr. 31.12.1998 består utvalget av alle enheter med forvaltningskapital større enn 100 millioner kroner. Totaltallene blir estimert ved at det foretas en proporsjonal oppblåsning av underpostene i balansen og resultatet for de pensjonskassene som ikke er med i utvalget. Oppblåsingsfaktoren blir beregnet utfra endringene i tal-

lene i utvalget mellom gjeldende år og året før. Tall for private pensjonsfond holdes konstant for hvert år, men disse fondene er under avvikling og reduseres i antall hvert år og faren for overestimering er til stedet. Totaltelling gjennomføres ca. hvert femte år. I populasjonen til de private pensjonskassene i 1998 er også pensjonskassene til 6 kommunale foretak tatt med.

Forvaltningskapitalen for de private pensjonskassene ble beregnet til nær 56 milliarder kroner ved utgangen av 1998. Av dette stammer 90 prosent fra utvalget som i 1998 utgjorde 54 selskap, og andelen fra de fem største pensjonskassene var på nesten 49 prosent. Som det vises i figur 3, har forvaltningskapitalen økt jevnt fra et nivå på om lag 26 milliarder kroner i 1992 til dagens nivå på nesten 56 milliarder, en økning på hele 116 prosent.

Hvis vi ser på fordeling av eiendelene, har obligasjoner vært dominerende plasseringsform. Det høyeste nivået var i 1995 og da var det hele 63 prosent som var plassert i obligasjoner. I perioden fra 1992 til 1998 har andelen ikke vært under 55 prosent. Plassering i aksjer, andeler og grunnfondsbevis har økt gjennom hele perioden, fra en andel på ca. 10 prosent i 1992 til 23 prosent i 1998. I samme periode lå rentenivået høyt, og høyt rentenivå gjør det som kjent lønnsomt å investere i obligasjoner, og dette kan være en forklaring på denne høye andelen. Den økte an-

Tabell 3. Fordeling av eiendeler i norske kommunale pensjonskasser. 1992-1998

	Prosentvis fordeling						
	1992	1993	1994	1995	1996	1997	1998
Kontanter og bankinnskudd	10,1	9,2	7,6	6,8	6,0	3,6	4,5
Aksjer, andeler og grunnfondsbevis	1,0	3,7	5,6	8,9	9,9	14,7	15,8
Obligasjoner	50,5	56,8	59,8	62,1	61,5	66,7	60,0
Sertifikater	1,0	0,2	0,3	0,7	1,1	1,2	3,5
Utlån	34,0	27,0	22,5	18,2	13,2	10,7	11,7
Faste eiendommer	0,3	0,2	0,5	0,4	0,4	0,4	0,3
Annet	3,1	2,9	3,7	2,9	7,9	2,7	4,2
Sum eiendeler. Mill kr	14 871	17 024	18 092	20 069	22 673	24 207	25 542

Kilde: Statistisk sentralbyrå.

delen av aksjer, andeler og grunnfondsbevis kan delvis forklares ved at det er gitt adgang til å investere en høyere andel i aksjer enn tidligere. Verdipapirfond utgjorde i 1998 i overkant av 20 prosent av de totale plasseringene i aksjer, andeler og grunnfondsbevis, en økning på 7 prosent fra 1997. Tall tilbake til 1992 foreligger ikke. Utlån har imidlertid gått kraftig ned, som har vært en tendens i hele forsikringsnæringen. I 1992 hadde utlån en andel på 15,2 prosent av de totale eiendelene, mens de var nede i under 4 prosent i 1998.

I 1997 var det om lag 131 000 aktive medlemmer og 40 000 pensjonister i de private pensjonskassene.

Kommunale pensjonskasser

Sosial- og helsedepartementet har med hjemmel i kommuneloven fastsatt forskrift om pensjonsordninger for kommunalt eller fylkeskommunalt ansatte og forskrift om pensjonsordninger for folkevalgte i kommune eller fylkeskommune. Ifølge forskriftene må ikke pensjonene være større enn de som ytes fra Statens Pensjonskasse, og aldersgrensene kan ikke være lavere enn tilsvarende stillinger i staten. Videre sier forskriftene at alle ansatte og eventuelt alle folkevalgte med verv av en viss størrelse i kommunen eller fylkeskommunen må være med i pensjonsordningen. Innenfor disse rammene er det opp til kommunen og fylkeskommunen og arbeidstaker organisasjonene å avtale de nærmere vilkårene gjennom en tariffavtale. Forskriften tilsier også at kommunen må sikre pensjonene gjennom å bygge opp fond.

En kommune eller en fylkeskommune kan enten organisere pensjonsordningen som en egen pensjonskasse, tegne en kollektiv pensjonsforsikring i et privat livsforsikrings-selskap, eller den kan slutte seg til Kommunal Landspensjonskasse (KLP). Om lag 2/3 av de kommunale arbeidstakerne er dekket av KLPs pensjonsforsikring, og over 90 prosent av kommuner og fylkeskommuner har sin pensjonsforsikring i KLP.

Statistisk sentralbyrå samler inn statistikkoppgaver fra alle kommunale pensjonskasser. Kommunal og fylkeskommunal tjenestepensjon som ikke er organisert i pensjonskasse, er dekket av statistikken for livsforsikring.

I 1998 var det 23 kommunale pensjonskasser, og av disse var fire³ fylkeskommunale. Siden 1992 har de totale eiendelene økt fra nesten 15 milliarder kroner til 25,5 milliarder i 1998, en økning på 70 prosent. I tillegg er det seks kommunale foretak som har opprettet egen pensjonskasse, men disse inngår i statistikken for de private, og i 1998 utgjorde forvaltningskapitalen til denne gruppen om lag 4 prosent av de private pensjonskassenes totale forvaltningskapital.

Fordelingen av eiendelene til de kommunale pensjonskassene har store likhetstrekk med de private pensjonskassene. Obligasjoner er også her dominerende på eiendelsiden. I 1998 var hele 60 prosent av eiendelene plassert i obligasjoner, og den laveste andelen finner vi i 1992 med 50 prosent. Plasseringer i aksjer, andeler og grunnfondsbevis har steget jevnt siden 1992 da den bare var på 1 prosent. I 1998 var andelen kommet opp i 16 prosent. Høyt rentenivå og endringer i regelverk for plassering av eiendeler kan langt på vei forklare de høye andelene av obligasjoner og aksjer, andeler og grunnfondsbevis. Av de totale plasseringene i aksjer, andeler og grunnfondsbevis utgjorde verdipapirfondsandeler 38 og 58 prosent i henholdsvis 1997 og 1998. Utlån har også her gått ned. I 1992 var hele 34 prosent av forvaltningskapitalen utlån, mens andelen var sunket til om lag 12 prosent i 1998.

I 1997 var det om lag 86 000 yrkesaktive medlemmer og 42 000 pensjonister i de kommunale pensjonskassene.

Pensjon i Norden

Formålet med pensjonssystemene i Sverige, Danmark og Finland er på samme måte som i Norge, å sikre innbyggerne en inntekt i alderdommen, ved tap av arbeidsevne og ved tap av forsørger. Alle tre land har en lovfestet grunnpensjon, og grunnpensjonen har størst betydning i

3 En fylkeskommune har i august 1999 vedtatt å flytte pensjonsforsikringen for sine ansatte fra egen pensjonskasse til KLP.

Danmark og minst betydning i Finland. I både Sverige, Danmark og Finland gis det særskilt tillegg til grunnpensjonen. Sammen gjør de to ytelsene at pensjonisten er sikret en minstepensjon, og denne er størst i Danmark og minst i Finland. På toppen av dette kommer en lovbestemt tilleggspensjon, og naturlig nok har tilleggspensjonene størst betydning i Finland og minst betydning i Danmark.

Grunnprinsippet i pensjonsordningene i disse tre landene og Norge er ganske like, men finansiering og organisering er forskjellig. Grunnpensjonen i de fire landene er alle løpende finansiert og integrert i statsbudsjettet. Danmark finansierer grunnpensjonen gjennom skatter, mens Norge, Sverige og Finland finansierer grunnpensjonen gjennom avgifter fra blant annet arbeidstakere og arbeidsgivere og statstilskudd.

Når det gjelder den obligatoriske tilleggspensjonen er forskjellene noe større. I Norge er det staten via folketrygden

som tilbyr tilleggspensjonen og finansieringen er løpende og integrert i statsbudsjettet. Fra og med 1999 gikk Sverige fra en ordning med allmenn tilleggspensjon til et fordelings- og premiepensjonssystem. Fordelingssystemet er løpende finansiert og innehar innskuddsbaserte elementer og premiepensjonssystemet har egne fondskonti, der valg av forvalter er mulig. Tilleggspensjonen i Danmark blir forvaltet av selvstendig selveiende institusjoner ledet av arbeidslivets parter. Ordningen er fondert i kollektive fond. I Finland er tilleggspensjonen delvis fondert i kollektive fond. Disse forvaltes av arbeidslivets parter i selvstendige arbeidspensjonssystem som er overvåket av Pensjons-skyddsentralen.

Andre tilleggspensjoner i Norge vil være kollektive tjenestepensjoner basert på lov, tariffavtale eller bedriftsinterne ordninger, samt skattefavisert individuell pensjonsparing. Den kollektive tilleggspensjonen er ytelsesbasert der innbetalingene skjer fra arbeidsgiver, mens den individuelle er innskuddsbasert. I Sverige er det arbeidstakeren selv som foretar innbetalingene til tjenestepensjonsordningen. Den kollektive ordningen er basert på tariffavtaler og er både ytelsesbasert og innskuddsbasert. I Danmark er supplerende tjenestepensjon organisert på nesten tilsvarende måte som i Norge med unntak av at den kollektive tjenestepensjonen er innskuddsbasert. I Finland er det svært få ordninger på grunn av obligatorisk tilleggspensjon uten inntektstak.

Som nevnt tidligere er det svært vanskelig å få gitt et totalbilde knyttet til pensjon og å gi sammenlignbare data mellom land. Vårt materiale i denne delen av artikkelen er basert på materiale som Eurostat har utarbeidet for såkalte supplerende pensjonsordninger forvaltet i pensjonskasser. Grunnlaget for Eurostats data er noe usikkert, og da særlig knyttet opp mot sammenlignbarhet. Ulike definisjoner og avgrensninger er under kontinuerlig revisjon for å begrense usikkerheten rundt tallene. Nedenunder følger tre tabeller som gir en pekepinn på omfanget av supplerende pensjonsordninger forvaltet av pensjonskasser i noen europeiske land.

Som vi kan se fra tabell 4 er det stor variasjon i antall pensjonskasser mellom landene som er tatt med. Som tidligere nevnt er det visse problemer i forbindelse med avgrensning mellom de enkelte institusjonelle enhetene slik at bildet er noe uklart. Avgrensingsproblemet knytter seg til hvor

Tabell 4. Antall pensjonskasser i noen europeiske land. 1997

Land	Antall pensjonskasser/fond
Norge	269
Sverige	45
Danmark	63
Finland	-
Island	65
Storbritannia.	:
Nederland	1 084

Kilde: Eurostat.

Tabell 5. Antall medlemmer. 1997

Land	Antall medlemmer	Medlemmer i prosent av folkemengde
Norge	299 600	6,9
Sverige	600 000	6,8
Danmark	25 395	0,5
Finland	-	-
Island	180 000	67,4
Storbritannia	:	:
Nederland	12 374 000	80,2

Kilde: Eurostat, Statistisk sentralbyrå.

Tabell 6. Fordeling av eiendeler i pensjonskasser i noen europeiske land. 1997

	Prosentvis fordeling					
	Norge	Sverige	Danmark	Island	Storbritannia	Nederland
Aksjer, andeler og grunnfondsbevis	19,6	24,9	20,8	14,8	74,5	37,8
Obligasjoner og sertifikater	64,9	52,0	69,0	84,1	16,4	29,5
Faste eiendommer	2,7	5,1	5,3	0,2	3,8	5,3
Annet	12,8	18,0	4,9	0,9	5,3	27,4
Sum finansielle eiendeler. Mill. kr	74 762	47 454	38 817	34 526	7 293 861	2 825 534

Kilde: Eurostat.

disse enhetene skal plasseres i forhold til gruppeinndelingen som ble presentert over, og om hvorvidt enhetene skal regnes som livsforsikringsselskap eller som pensjonskasse.

Antall medlemmer varierer også kraftig mellom landene. I Nederland var om lag 80 prosent av befolkningen medlemmer av en kollektiv tilleggspensjonsordning, mens andelen var så lav som 0,5 prosent i Danmark. Det er viktig å være klar over at det (kan) finnes andre kollektive tilleggspensjonsordninger i de enkelte landene som er organisert i institusjonelle enheter som ikke inngår i denne statistikken.

Det er store likhetstrekk mellom landene i hvordan eiendelene blir fordelt. Storbritannia og Nederland skiller seg noe ut ved at disse landene har størst andel plassert i aksjer og andeler.

Supplerende pensjonsordninger i Sverige

Om lag 90 prosent av alle arbeidstakere i privat sektor er omfattet av tjenestepensjonsordninger. Det finnes både innskuddsbaserte og ytelsesbaserte tjenestepensjonsordninger, og disse kan organiseres i livsforsikringsselskap og egne pensjonskasser/stiftelser. I Sverige er private tjenestepensjonsordninger med rett til skattefradrag i all hovedsak avtalebaserte. Utformingen av ordningene er i stor utstrekning et tariffspørsmål som overlates til partene i arbeidslivet. Skattereglene inneholder imidlertid visse rammevilkår som partene må rette seg etter for at ordningen skal gi rett til skattefritak.

Ifølge NOU (1998:10) hadde de svenske pensjonskassene i 1996 midler tilsvarende om lag 33 prosent av BNP, noe som utgjorde om lag 521 milliarder kroner. I Sverige finnes det både noe de kaller pensjonskasser og pensjonsstiftelser, og det er kun den sistnevnte det hentes inn årlig statistikk for. Tall fra Eurostat viser at det i 1997 var 45 stiftelser med 600 000 medlemmer, som til sammen forvaltet midler for om lag 47 milliarder kroner. I overkant av 50 prosent er av disse midlene er plassert i obligasjoner og sertifikater, mens aksjer og andeler utgjorde noe i underkant av 25 prosent.

Supplerende pensjonsordninger i Danmark

De supplerende tjenestepensjonene og de individuelle private pensjonene er private ordninger som gir ytelser utover de offentlige pensjonene. Private pensjonsordninger er i de senere årene blitt stadig mer utbredt, og da spesielt ordninger som er forvaltet av institusjoner forskjellig fra de pensjonskassene vi kjenner til i Norge.

I Danmark er det to typer pensjonskasser, der den ene er relatert til profesjon, mens den andre er relatert til arbeidssted. Den førstnevnte vil ikke gå inn under samme definisjon som de norske pensjonskassene, men sammen med livsforsikringsselskapene. På grunn av dette vil en stor andel av de kollektive pensjonene ikke bli dekket av statistikken for pensjonskasser. Danmark hadde 63 private pensjonskasser knyttet til arbeidssted i 1997, med til sammen 25 400 medlemmer. Av en total forvaltningskapital på om

lag 39 milliarder kroner var nærmere 70 prosent plassert i obligasjoner og 21 prosent i aksjer og andeler. Antallet av denne type pensjonskasser har blitt kontinuerlig redusert siden 1977, da antallet var 178. På sikt er det ventet at et svært lite antall av disse pensjonskassene vil overleve, og at livsforsikringsselskaper eller pensjonskassene som er relatert til profesjon vil ta over.

Referanser

Eurostat (1999): *Statistics on Pension Funds*, Statistics in focus, Industry, trade and services, Theme 4 - 14/1999, Eurostat, Luxemburg.

Eurostat (1999): *Statistics on Pension Funds*, Statistics in focus, Industry, trade and services, Theme 5 - 14/1999, Eurostat, Luxemburg.

Eurostat (1999): *Towards a single market for supplementary pensions. Results of the consultations on the Green Paper on supplementary pensions in the single market*. COM (99) 134 final. 11. mai 1999, Eurostat, Luxemburg.

NOU (1998:1): *Utkast til lov om foretakspensjon*, Finans- og tolldepartementet, Oslo: Statens forvaltningstjeneste.

NOU (1998:10): *Fondering av folketrygden?*, Finans- og tolldepartementet, Oslo: Statens forvaltningstjeneste.

NOU (1998:19): *Fleksibel pensjonering*, Finans- og tolldepartementet, Oslo: Statens forvaltningstjeneste.

NOU (1999:6): *Sjømannspensjon*, Sosial- og helsedepartementet, Oslo: Statens forvaltningstjeneste.

OECD (1998): *Maintaining Prosperity in an Aging Society*, Paris: OECD.

OECD (1998): *The retirement decision in OECD countries*, Working Paper no. 1 on macroeconomic and structural policy analysis (ECO/CPE/WPI (98)2), Paris: OECD.

Statistisk sentralbyrå (1999): *Årsstatistikk. Bank- og kredittstatistikk. Aktuelle tall, 7/1999*.